

Realizem v slovenski politiki

Ruda Jurčec

Življenje slovenske politike je bilo zmeraj zelo periferno. Ta ugotovitev se vsiljuje človeku, če opazuje naše politično življenje v devetnajstem stoletju. V politiki te dobe je vse polno skokov in preobratov, ki nikakor niso pogojeni po modrosti politične taktike ali pa po previdnosti političnega oportunizma. Vse velike politične tokove v devetnajstem stoletju smo doživeli čisto v sekundarni obliki, dasi bi bilo nujno, da bi jih po svoji takrat že visoko stoječi občji kulturi doživeli čisto spontano in totalno. Tako smo vsa politična načela devetnajstega stoletja o enakopravnosti, svobodi in harmoničnem sožitju z ostalimi evropskimi narodi zamudili najprej z mučnim utemeljevanjem svojih prirodnopravnih pravic do zedinjene Slovenije in nato z juridično debato o zgodovinski pravici do združitve z ostalimi južnoslovanskimi narodi v eno državno enoto. Ko se je nato evropski položaj toliko spremenil, da ta debata ni bila več aktualna, se je ta ljudska politična perifernost zatekla v drugo perifernost zmaličene politične svetovne nazornosti in na političnem polju se je ustvaril antagonizem med katoliškim ultramontanizmom in kokardnim liberalizmom, in vse to pri narodu, ki še svojega političnega smotra ni imel pojasnjenega in je tako i katoliška i liberalna programatičnost ostala domena ideologij, ki se v politiki nista povzpeli daleč nad demagogijo.

Prehod v dvajseto stoletje je bil pa silno oster in so se pojavile v politiki mnogo obetajoče oblike, ki vrednotijo našo politiko s čisto novih vidikov. Največ je k temu pripomogla generacija, ki je pri nas začela širiti socialno demokracijo. Posebno intelektualci tega gibanja, nekateri Masarykovi učenci, so pri nas prvi začeli slovenska politična vprašanja obravnavati avtonomno. V katoliškem taboru se je istočasno Krek s svojo krščansko socialno organizacijo postavil daleč naprej in v politiki gledal tudi zelo svobodno.

Toda tudi to so bili le prvi znaki zboljšanja. Kriza svetovne vojne nas je prehitela in v borbi krvi in strasti smo kmalu zopet zmešali „Naše zapiske“ s „Preporodovci“, Krekovo naprednost s širokogrudnostjo konservativne ljudske politike. Majniška deklaracija je bila nato že samo sentimentalni zaključek romantičnega iskanja naše po-

litične individualnosti, ki smo jo tako napačno razumevali, da smo jo sprejemali s prepričanjem, da smo šele 1918 zaživel kot političen narod popolnoma svobodno. Pri tem pa nikakor ne maram zmanjševati velikega idealizma majniške deklaracije.

I

Vsa naša politika trpi namreč predvsem na tem, da si nikdar nismo bili na jasnem o mejah svoje politike. Nikdar nismo obračunali s tremi osnovami svojega narodnega življenja, ki so: Cerkev, narodnost in država. Do jasnosti v teh vprašanjih pa moremo priti le, če smo kot narod hkratu tudi zavesten političen kolektiv, ki nato lahko avtonomno presoja o odnosu do teh osnov našega političnega programa.

Nikakor se ne maram dotikati trenutnega našega razmerja do Cerkve. Vendar pa ravno jasnost naše bodoče politične orientacije zahteva v tem oziru jasno besedo.

Slovenski narod ni doživel tistih silnih verskih pretresov, ki so izčiščevali in oblikovali kulturno in politično usodo skoraj vseh evropskih narodov. Posameznim narodom so te borbe med Rimom in Cezarji pomenile vendarle veliko, ker so jim v njihovem duhovnem vrenju ustvarjale krize, v katerih sta si Cerkev in narod osvojila in zavarovala sleherni dobi primerno avtonomno stališče.

Slovenci v svoji zgodovini take dobe ne poznamo. Živelimo v okrilju Cerkve mirno cerkveno politično življenje in smo svetovne verske prevrate doživljali čisto sporedno. Tipičen primer zato je slovensko reformacijsko gibanje, ki za naš narod politično ni čisto nič pomenilo.

Mogoče se bo komu zdela ta ugotovitev preveč drzna. In vendar je nujna, ker so nam nerazčiščeni odnosi med cerkvijo in narodom spali vse politične odločitve v devetnajstem stoletju. Nevarni pa nam lahko postanejo tudi sedaj, ker nam lahko zmaličijo vso našo sodobno in bodočo politiko. Ostali evropski narodi so se namreč napram Cerkvi uveljavili z drugačnimi sredstvi nego naš. Večinoma so imeli svoje narodne države ali pa so vsaj imeli izoblikovane svoje individualnosti na podlagi zgodovinskega in prirodnega prava. Naš narod pa si z zgodovinsko-pravnimi dokazi svoje državotvornosti ne more veliko pomagati. Tako nam ostane samo sklicevanje na prirodnopravno utemeljenost naših zahtev in tukaj je borba mnogo težja. V tem primeru se lahko zgodi, da bo Cerkev in njena doktrina naša največja podpornica, — kar po svojem verskem poslanstvu večno tudi je — toda ta Cerkev lahko s svojo organizacijo in pravnimi obveznostmi deluje tudi kot dvorezen nož. Pa vse to še ne bi bilo tako problematično, če bi ostalo

zgolj v domeni teoretičnega in pravnega razglabljanja in reševanja. Zadeva se pa občutno spremeni, če pomislimo, da je naš narod dozdej prebojeval enega najostrejših klerikalnih bojev v Evropi. Katoliške politične strasti so še zmeraj tako zapletene, da se pri nas v časopisju še vedno postavljajo nasprotja Rim ali Moskva, Rim ali Panevropa, Krist ali Marx, itd.

To je stvarnost in s to je treba v naši politiki računati. Priznati moramo tudi, da so še zmeraj na strani katoliškega strankarstva ravno najširše ljudske množice, ki so kot take nosilke našega političnega ustvarjanja. Usoda tega dela našega političnega programa je v rokah tistih plasti, ki so se vedno dale navduševati za najbolj konservativne rešitve političnih problemov.

Zdi se mi, da nam je ravno nerazjasnjenost tega razmerja med narodno in katoliško politiko najbolj škodovala. Drugi narodi so to borbo izvojevali v herojih svoje zgodovine. Nekateri negativno, drugi pozitivno. Nemci so imeli Lutra, Čehi Husa in Francozi Jeanno d'Arc in Ludovika XI.

Večina slovenskega naroda pa je v katolicizmu tako vzgojena, da ga ne jemlje kot svoj religiozni sistem, ampak ga skuša povsod tudi uveljaviti kot političen program za obnovo človeške družbe. S tega stališča gledana pa dobe vsa vprašanja o razmerju do naroda in države čisto posebno osvetlitev. V oblikovanju politične ideologije to gledanje učinkuje kot vesoljno in se stavlja v nasprotje k narodnemu. V vprašanju o ureditvi in obliki države pa vpliva navadno konservativno in v konkordatih bolj ali manj kompromisarsko. Že v habsburški monarhiji je vodeči slovenski politični razred, ki se je naslanjal na politični katolicizem, odgovarjal na zahteve našega programa predvsem s tega vidika.

Vprašanje je sedaj, ali se more taka politika v jugoslovanski državi ponoviti. V državi imajo večino pravoslavni, katoliki so v absolutni manjšini. Majhna napaka v zapostavljanju katolicizma bi lahko v normalnih razmerah izzvala fronto jugoslovanskega katolicizma, ki bi se politično organiziral. V Sloveniji vstajenje te fronte ne bi bilo težko. Mnogo težje pa je organizirati katolicizem na jugu države. Po zgledu francoskega in italijanskega katolicizma tam političnega, v klerikalizem organiziranega katolicizma sploh niso poznali. Zelo verjetno pa je, da se Vatikan in jugoslovanski episkopat ne bi nikdar odločno spustila v politično borbo, ker bi se s tem jugoslovanski katolicizem izoliral v politični fronti, v kakršni Cerkev nikdar ni mogla in ni hotela ostati. Tako je pri večini jugoslovanskih katolikov politična organizacija, ki bi nadaljevala polpretekli klerikalizem, nemogoča. To dejstvo bo moral upoštevati tudi slovenski politični katolicizem in se za-

vesti, da našega narodnostnega in državnopravnega problema ne bo mogel več razvezavati z metafizičnimi političnimi formulami.

Zavedati pa se moramo pri tem, da je rešitev tega vprašanja in moderne razmerja do Cerkve predvsem širok, ljudski problem. Računati moramo na to, da bo starejša generacija težko izvršila prelom v tem gledanju, ker se ji bo zdelo preveč mučno vprašanje vesti. V sodobni državi je nemogoča politična organizacija, ki bi slonela na katolicizmu. Za slovenskega katoličana to ne more pomeniti nikake izgube, ker tudi italijanskemu in še posebno francoskemu katolicizmu prelom s klerikalizmom ni prav nič škodoval. Priznam, da bo marsikomu to spoznanje silno bridko. Vendar pa tudi interes slovenske politike zahteva, da bi se ta preobrat izvršil čimprej. Ogromna napaka bi namreč bila, če bi se zaradi mešetarjenja in bizantinizma ustvarila kakršnakoli kombinacija, ki bi z našim političnim katolicizmom zopet iztaktizirala rešitev, ki v slovenskem in v jugoslovanskem smislu ne more nič več pomeniti.

II

Tako bo prešlo reševanje našega narodnostnega in državnopravnega programa neposredno v roke naroda samega. V tem oziru pa smo Slovenci med ostalimi narodi posebnost. V bistvu je naš narod konservativen, miroljuben in brez vsake revolucionarne preteklosti. Edini pokret, ki je nosil nekatere znake revolucionarnosti, je bil oni okoli „Preporoda“. Tudi njegov program je bil radikalen in je imel zelo zdravo koncepcijo slovenstva v okviru jugoslovanstva. Toda v ta njegov program so verovali samo tisti, ki so umirali po ječah, njegovi sodobni predstavniki v naši politiki pa ga dovršujejo tam, kjer je brez izjeme mesto vsem starejšim politikom. To pomanjkanje slovenskega političnega radikalizma je stvarnost, ki je zlomila hrbtenico že Levstiku in Cankarju. Toda ta dva moža sta se borila v slovenski politični areni kot popolnoma apolitična tipa.

Če gledamo na to osobitost naše politike z moralnopolitičnega stališča, nas mora biti strah. Zgodovina vseh narodov, ki se je morajo naši otroci na pamet učiti, nam dokazuje, da je narod brez nacionalnega radikalizma obsojen na smrt. V najnovejšem času doživljamo nacionalno revolucionarne prevrate celo pri velikih narodih, pri katerih ustave oplaja z moderno koncepcijo sovjetske ustave individualistični plemenski nacionalizem. Prebredli smo pod prapori starih strank dobo romantičnega liberalizma, organizirane državne demokracije in porajajočega se razrednega boja in se nismo nasrkali mozga radikalizma v politiki. Ali se ga homo nasrkali sedaj, v dobi hitler-

jevskih šentjernejskih noči in dunajskih shakespeareških političnih tragedij?

Razlogov za to, da v politiki nismo nikdar pokazali radikalizma in revolucionarstva, je več. Eden velikih razlogov je ta, da nas življenje v Cerkvi nikdar ni prisililo do radikalne izbire med velikimi interesi naroda in cerkve. Drugi razlog zato je najbrž tudi v dejstvu, da smo še zelo mlad političen narod, ki živi zavestno politično življenje nekako šele poldrugo stoletje. Tretji in najvažnejši razlog pa se mi zdi ta, da politiki nismo nikdar dali onega avtonomnega mesta v svoji narodni kulturi, da bi se mogel iz nje naravno razviti suveren narodni program in pošten ter uravnovešen politični kader, ki bi vsaki dobi izročil maksimum svojih političnih dognanj in spoznanj. V naši politični zgodovini pa je vse to prepleteno; ljudje iz enega območja so posegali nemoteno v drugo, nijanse ene stranke so se potvarjale v svetovnonazorna nasprotja sekularne važnosti, ker še ni bilo jasnosti o bistvenih točkah enotnega političnega smotra.

Tako je na primer bilo že devetnajsto stoletje absolutno naklonjeno rešitvi našega narodnostnega vprašanja. Narodnostno vprašanje v devetnajstem stoletju ni bilo samo igra kapitala ali imperializma. Takrat je naturalistični humanizem zapadne Evrope naravnost tekmoval v tem, kako bi bolj častno osvobodil srednjeevropske in balkanske narode. Napoleon III. je bil preveč kratkoviden, sentimentalen in megalomanski, da bi pri osvoboditvi Italije in pri združitvi Nemčije po Sadovi l. 1866. mogel imeti kake gospodarske ali pa imperialistične interese. Tudi angleška politika viktorijanske dobe, Disraeli in Gladstone sta bili preveč ponosna predstavnika svoje kraljice in v vsej bujnosti se razvijajočega angleškega imperija, da bi bila mogla na berlinskem kongresu barantati za kaj drugega kot za usodo krščanskih narodov na Balkanu. Italijansko zedinjenje, ustvaritev enotne Nemčije, neodvisnost Bolgarije in Srbije in delno tudi okupacija Bosne in Hercegovine so jasen dokaz zato, da je pomenil politični liberalizem, kot ga je umevala zapadna Evropa, afirmacijo in končno osvoboditev vseh evropskih narodov.

Pa bo kdo pomislil, da Slovenci vendarle nismo mogli z liberalizmom doseči, česar niti Čehi in Poljaki niso mogli. Toda Čehi in Poljaki so si v okviru liberalizma izdelali radikalen političen program, ki ga Sovenci nismo hoteli posneti. In to je zelo značilno za našo politično mentaliteto in za naše politike v devetnajstem stoletju, ki so se doslednosti političnega liberalizma tako ustrašili, da so se odslej posluževali liberalnih načel samo v taktiki in oportunističnem, v vprašanju o načelnosti slovenskega političnega programa pa so se raje umaknili na

širokogrudna tla svetovnonazorne razcepljenosti, dasi so oboji bili in tudi ostali tipični liberalni politiki.

Tako je politika in njena načelnost morala postati pastorka tistih svetlih mož, ki se v slovenski kulturni zgodovini imenujejo centralne osebnosti našega naroda. Vsaka naša doba ima tako centralno osebnost. Na žalost pa se je zato večkrat pripetilo, da so te centralne osebnosti nujno zamenjavale realnost z oportunistom, disciplino s posilstvom osebne svobode. V tem je tragika Levstikove dobe. Pozneje se je ta položaj nekoliko spremenil, ker se je med tem uveljavilo spoznanje, da s socialno demokracijo prihaja v politično areno slovenstva nova plast, ki gleda na slovensko vprašanje zgolj s političnih vidikov. Tako se je ustvarila posebnost slovenskega naroda, da so posredovalci svetovnih političnih tokov postale čisto apolitične osebnosti, ki so poleg tega oblikovale duhovni obraz takratne kulturne dobe. Tako je naša politika zmeraj bolj dobivala neki vsiljen, mesijanski značaj. Zato je naš politik postajal vedno bolj le posredovalec miselnosti in spoznanja onega kulturnega kroga, ki je istočasno bil duhovno najmočnejši. Od tod tudi tista edinstvena slovenska posebnost, da si je vsak slovenski politični tabor ustanovil svojo kulturno žarišče in revijo, ki je nato služila za program ali pa za kuliso, kakor so pač zahtevale potrebe taktike in časa. Tako se je zgodilo, da se naš politik ni mogel povzpeti na ono mesto, da bi sam posredoval svojo politično kulturo in tako pomogel realni politiki do one veljave, ki ji gre v življenje naroda. Iz tega nenaravnega položaja slovenske politike pa je izviralo še to, da slovenski narod svetovnopoličnih preobratov nikdar ni doživljal spontano in totalno, kakor je nujno za sleherno kulturno dobrino, ampak da je politična načela zvečine sprejemal premeta in zmaličena in prikrojena tako, da jih često že ni več vrednotil politično.

Zato kriza, ki je nastala v naši politiki, ni prav nič posledica zloma demokracije ali kakih globljih narodnostnih razočaranj, ampak je posledica zgrešenega političnega sistema. Tudi bi bilo zmotno valiti krivdo za trenutna razočaranja na nezavednost in nedoslednost našega ljudstva. Načelna politična vprašanja se le redko odločujejo neposredno pred forumom naroda, ampak se naravno razvezujejo v okviru zdravega političnega programa, za katerega ni potrebno ravno, da bi bil napisan, ker je njegova suverenost zasidrana v prirodi in zgodovini vsakega naroda. Politiki in njenim oblikovalcem je treba dati le oni položaj kulturnega delavca, ki je nujen, da se slovenski politiki pribori ono mesto v kulturnem razvoju našega naroda, ki ne bo odvisno od nobenega nenaravnega poseganja od zunaj.

III.

Kriza, ki so jo doživele naše stare stranke in njeni predstavniki, dokazuje, da je nemogoče iti preko in mimo naravnega razvoja slovenskega naroda in njegove politike. Omenil sem že, da bi bila reorganizacija slovenskega političnega katolicizma v tej ali oni obliki nesrečen korak nazaj v našem kulturnem in političnem razvoju. Ta reorganizacija bi se nujno izvršila v istem kompromisarskem duhu, v katerem trenutno tonejo tudi predstavniki falzificiranega slovenskega liberalizma.

Vkljub temu pa se mora tu upoštevati dejanski položaj naše politike in možnosti njenega realnega uveljavljanja. Ne gre za nikako ideološko anticipacijo ali pa za umik iz načelne pozicije. Gre le za to, ali si bo nova politična generacija mogla priboriti ono mesto v slovenskem kulturnem življenju, ki naj našem narodu ustvari novim razmeram ustrezajoč realen političen program. To pa se more zgoditi le na ta način, da v politiki prelomimo z nekaterimi svetovnonazornimi primarnostmi in kulturnozgodovinskimi razvadami, ki so svobodni razvoj slovenskega političnega realizma zadnji čas preveč zavrle.

Vendar pa bo tudi takrat preboj zelo mučen in dovolj težak. Široke plasti našega ljudstva tega preobrata gotovo ne bodo doživljale tako problematično, kakor se bo izvajal v taborih, ki so svetovno nazorno ali pa kulturnopolitično ovirani. V teh krogih se bo ta razvoj prav gotovo vršil hkratu z ostalim razvojem evropskih političnih tokov. Zato je neizogibno, da se bo naše politično življenje še često prepletalo z zrelišči cerkveno in državnopravnega značaja. Ta vprašanja se bodo obravnavala s stališča ljudske, harmonične in demokratske reorganizacije, pa tudi s stališča občestvene razredne reformacije družabnega reda. Ta dinamizem se pojavlja v življenju slehernega naroda.

Nemogoče pa je in bilo bi blazno misliti na to, da se realizem slovenske politike še enkrat obremeni tako, kakor se je to godilo v polpretekli dobi. Omenil sem že bistvene lastnosti slovenske politike. Te lastnosti niso neodpravljive, toda z njimi je treba računati predvsem v prehodni dobi. Dolžnost vsakega vestnega in resnega politika pa bi bila, da se ob tem spoznanju ne odcepi od realnega političnega ustvarjanja, ki so mu meje podane z zakoni in političnimi oblikami. Mirno in pošteno delo v tem okviru nikdar nobenemu politiku ni bilo šteto v zlo. Realno politično delo v smislu zgoraj podanih misli pa je pozitivno i v slovenskem i v jugoslovanskem smislu.

Trenotni politični položaj v Evropi lahko govori v prid tem mišlim, ali pa tudi ne. Vsakdo ga namreč danes v tej dobi vesplošnega karbonarstva vrednoti predvsem s plati svojega čuvstvenega razpoloženja in doživljanja. Toda to nikakor ne opravičuje brezbriznosti o

tem, ali ostane narodna politika v rokah tistih ljudi, ki za našo politiko nič več ne pomenijo ali pa pomenijo bore malo. Seveda se s tem ne more in ne sme izključevati svoboda subjektivne kritike in reagiranja. Od zgolj subjektivne predanosti času in razmeram pa se mora zahtevati tista objektivna stvarnost in spoštovanje realnega dela, ki popolnoma izloči osebo in osebni blagor v korist občega blagra v interesu boljše narodne usode in njegove celokupne kulture.

* * *

Napisal sem te misli, ne da bi kakorkoli hotel anticipirati temu ali onemu političnemu stremljenju ali kulturnemu gibanju. V našem narodu se razvijajo pokreti in gibanja, ki lahko za usodo naše politike mnogo pomenijo. Napisal sem jih zato, da vsaj nekoliko doprinesem k razčiščenju našega položaja in po svojih močeh pomorem.

Pomlad

Ferdo Kozak

Dva meseca so preživeli v gorah, tik pod zasneženimi grebeni, kjer je bil molk mehak in gluha kakor volna. Dva meseca sta bila očesu edina radost modri obok neba ob jasnih dneh in rožnata zarja, ki je ob strupeno mrzlih večerih razlivala svoj smrtni sijaj po poledenelih, razdrtih rebrih.

Sredi marca, ko so se jeli plazovi udirati s strmin, je bil polk izmenjan. Vojaki so prilezli iz barak, kjer je zaudarjalo po plesnobi, oprtali nahrbtnike, navezali krampeže in se postavili v vrsto. Čim so legle na snežene pustinje modre sence, so se spustili v dolino.

Hodili so drug za drugim, ker je bilo treba v živo gaziti sneg, katerega so nagrmdali plazovi. Brezkončna vijuga je kakor tenak curek predirala navzdol. Mladi mesec je že tegobno vzblestel nad vrhovi, ko so uzrli pod seboj črne gozdove.

Marš je trajal malodane do jutra, ves čas skozi globoke hoste, kjer je že ostro dišalo po kopni zemlji. Lise jarke mesečine so se v nemale po mahovju in po zadnjih ostankih snega v goščavi, pošastne sence so se lomile v rebri. Vroč veter je butal iz doline, se zaganjal v vrhove smrek in žalostno tulil visoko v gori kakor pes, ki ga preganja zla slutnja. V jarku pod kolovozom so bobnele narasle vode.

Ko se je odprla dolina pred njimi, sta udarila pesem in vrisk v noč. Bradati obrazi so se zjasnili, v očeh se je užigal smeh. Začutili so polja, ceste in človeška bivališča, življenje, ki je bilo zanje že davno mrtvo. Vendar so ga tisto noč gledali le od daleč. V ogromni, pusti